

«den feberagtige, halvt utilregnelige Forfatning, hvori fødselen hensætter»

– barnedrap, tilregnelighet og ugifte mødre i straffeloven av 1902

“the Feverish, Partially Unsound Mental Condition, That Birth Brings About»

– *Infanticide, Soundness of Mind and Unwed Mothers in the Norwegian Criminal Code of 1902*

Maria Antonie Sæther

Stipendiat, Institutt for moderne samfunnshistorie, NTNU

maria.antonie.sather@ntnu.no

Sammendrag

Den norske straffeloven av 1902 etablerte milde strafferammer for barnedrap begått av ugifte mødre, noe som ble begrunnet ved bruk av begreper om psykiske svekkelser. I denne artikkelen diskuterer jeg hvordan barnedrapsparagrafen ble forstått av jurister og leger i årene 1905–1981. Artikkelen baserer seg på straffelovens lovforarbeider, referater fra barnedrapssaker i Høyesterett og medisinsk litteratur. Jeg argumenterer for at de psykiske svekkelsene man i barnedrapssaker antok at den ugifte mor led under, ble forstått som sosialt betinget og ikke nødvendigvis som en medisinsk tilstand.

Nøkkelord

Moderlighet, straff, barnedrap, historie, tilregnelighet

Abstract

The Norwegian Criminal Code of 1902 established a lenient sentence for infanticide committed by unmarried mothers, substantiated by arguments of a weakened mental condition. In this article, I discuss how the Norwegian Infanticide Act was understood by lawyers and physicians in the period 1905–1981. The article is based on the legislative history of the 1902 Criminal Code, summaries from infanticide cases that went before the Supreme Court and medical literature. I argue that the weakened mental condition that unwed mothers were assumed to suffer from during infanticide was understood as a social condition and not necessarily as a medical condition.

Keywords

Motherliness, penalty, infanticide, history, sanity

Innledning

Er den i § 233 omhandlede Forbrydelse forøvet af en Moder mod hendes uægte Barn under Fødselen eller inden et Døgn efter denne, straffes hun med Fængsel fra 1 indtil 8 Aar. I Gjentakelses-tilfælde eller forøvrigt under særdeles skjærpene Omstændigheder kan Fængsel indtil 12 Aar anvendes. Forsøg kan lades straffrit, saafremt Barnet ikke er tilføiet betydelig Skade paa Legeme eller Helbred (Straffeloven av 1902:§ 234).¹

Barnedrap, som fram til slutten av 1800-tallet ofte ble betegnet som «fødsel i dølgsmål», ble lenge sett på som et utbredt samfunnsproblem. På midten av 1800-tallet hadde Norge Skandinavia strengeste strafferammer for barnedrap, men parallelt med framveksten av sosialhjelpstaten mot slutten av 1800-tallet ble også strafferettstenkningen i økende grad sosialt orientert (Dahl 2018:63; Sunde 2005:262). I 1885 ble det bestemt at straffelovgivningen skulle revideres av en egen kommisjon, noe som resulterte i straffeloven av 1902.² Barnedrap ble nedfelt i § 234 i 1902-loven og definert som mødres drap av barn født utenfor ekteskap innen 24 timer etter fødselen. Dette var en av få paragrafer som spesifikt regulerte kvinners lovbrudd.³ Strafferammene i § 234 var ett til åtte år og var lavere enn for andre drap, der minimumsstraffen var seks år (Straffeloven av 1902:§ 233).

Begrunnelsen for lavere straff ved barnedrap var knyttet til forestillinger om ugifte mødres sinnstilstand under og rett etter fødselen, som Straffelovkommisjonen i motivene beskrev som en «Tilstand af fysisk og psykisk Forstyrrelse og Depression» (Straffelovkommissionen av 1885 (heretter forkortet SKM) 1896:216). Ugifte mødre som drepte sine nyfødte, ble antatt å ha vært i en «halvt utilregnelig forfatning», noe Straffelovkommisjonen mente burde gi adgang til lavere straff. Straffeloven ble revidert på 1920-tallet, men barnedrapsparagrafen forble uendret fram til 1981, da den ble gjeldende for alle barnedrap innen 24 timer etter fødselen, uavhengig av mors sivilstatus (Andenæs og Bratholm 1990:35).⁴

I denne artikkelen skal jeg drøfte hvordan utilregnelighetsaspektet ved barnedrapsparagrafen ble forstått av jurister og leger i årene etter 1905, da 1902-loven trådte i kraft, og fram til 1981, da bestemmelsen ble endret. Ble denne halvveis utilregnelige tilstanden knyttet til medisinske tilstander framkalt av fødselen, eller ble den forstått som sosialt betinget? Var denne forestillingen i lovgivningen et uttrykk for en medikalisering av kvinners lovbrudd? Hvilken rolle spilte utilregnelighetsaspektet i rettspraksis?

Kilder og forskningsstatus

Forarbeidene til straffeloven av 1902, juridisk og medisinsk litteratur fra 1905–1981 samt referater fra barnedrapssaker som ble anket til Høyesterett, danner kildegrunnet for artikkelen. I lovforarbeidene ble motivene eller begrunnelsene for de ulike bestemmelsene redegjort for og sett i lys av andre lands lovgivning og er en rik kilde til sosial- og kulturhistorie fra perioden. Lovforarbeidene fikk også betydning for hvordan barnedrapsparagrafen ble tolket. Forarbeidene til 1902-loven er digitalisert og tilgjengelig på Nasjonalbibliotekets nettside.

Jeg diskuterer seks barnedrapssaker som ble anket til Høyesterett. Disse sakene ble presentert i *Norsk Retstidende* (forkortet som Rt. i referanser) sammen med andre prinsipielt interessante saker fra Høyesterett. Disse er utgitt av Advokatforeningen siden 1836 og er nå tilgjengelige og søkbare på Nasjonalbibliotekets nettside. Publikasjonene gir oss innblikk i tolkninger av § 234 gjennom et lite utvalg saker fra årene etter 1905.

Utvalget av medisinsk litteratur består hovedsakelig av utgivelser fra legene Ragnar Vogt, Gabriel Langfeldt, Francis Harbitz og Leo Eitinger, som alle var ledende innenfor sine felt.

Utgivelsene vil kunne gi oss innsikt i medisinske ideer og forståelser av barnedrap og barnedrapsgivning i store deler av den aktuelle perioden. Vogt, Langfeldt og Eitinger var alle professorer i psykiatri, mens Harbitz var professor i rettsmedisin. Harbitz var i tillegg leder av Den rettsmedisinske kommisjon i flere tiår, der også Eitinger senere var medlem. Jeg har valgt å bruke tre bøker og en artikkel som grunnlag for artikkelen, derav *Nogen hovedlinjer i medicinsk psykologi og psykiatri* (Vogt 1935), *Rettspsykiatri for jurister og leger* (Langfeldt 1947), *Lærebok i rettsmedisin* (Harbitz 1950) og en artikkel om barnedrap fra *Nordisk tidskrift for kriminalvidenskab* (Eitinger 1969).

Flere historiske studier har tatt for seg barnedrap og barnedrapsgivningen i Norge, da med vekt på 1700- og 1800-tallet. Anne-Marit Gotaas (1980) skriver om dølgsmålsfødsler i årene 1830–1842. Hun diskuterer de barnedrapsdømte kvinnenes motiver og hva som drev dem til ugjerningen.⁵ Sarah Sharif Hordviks (2015) masteroppgave er blant de nyeste studiene av barnedrapsgivningen. Hun viser hvordan reformene fram til 1902-loven i økende grad bar preg av sosiale og individualpreventive hensyn. Også i Sverige og Danmark ble strafferettspleien mer sosialt orientert utover 1800-tallet, der dødsstraff for barnedrap ble avskaffet i nye straffelover i henholdsvis 1864 og 1866 (Nilsson og Eriksson 2020:77).⁶ Roddy Nilsson og Marie Eriksson (2020) diskuterer eksempelvis barnedrap og kvinners voldsutøvelse i den svenske konteksten inngående.

Flere bidrag utenfor Skandinavia har også sett på barnedrapsgivningen under 1900-tallet. På de britiske øyer ble dødsstraff for barnedrap opprettholdt et godt stykke inn i det tjuende århundre. I England ble barnedrap som juridisk kategori etablert i 1922, og med vedtaket ble dødsstraffen fjernet, mens Irland fulgte Englands eksempel så sent som i 1949 (Brennan 2013; Ward 1999). Motivene for barnedrapsgivningen har vært diskutert av britiske forskere, særlig med vekt på medikaliseringsaspektet (Ward 1999). Medikalisering i denne sammenhengen betegner en prosess der eksempelvis sosiale problemer omdefineres til medisinske problemer, enten av legestanden eller av andre. Dette har vært omdiskutert blant annet på bakgrunn av spørsmål om hvorvidt lovgivingen framstiller barnedrap som et resultat av fødselen alene, altså som noe alle kvinner kan være tilbøyelig til å gjøre (se mer i Kramar og Watson 2008). Kirsten Kramar og William Watsons (2008) studie av den kanadiske barnedrapsgivningen fra 1948, som bygde på den engelske, diskuterer hvordan psykiatriske teorier påvirket lovgivingen.

Det er hittil ikke gjort historiske studier av hvordan den norske barnedrapsparagrafen ble forstått og praktisert etter 1905. Denne artikkelens bidrag består i å belyse hvordan rådende kulturelle forestillinger om ugifte kvinner og fødsel kom til uttrykk i den norske straffelovgivning og ved domsavsigelser, samt hvordan medisinsk tenkning virket innenfor den juridiske diskusjonen om barnedrap. Samtidig som mitt bidrag nok kan defineres som retts-historisk, i likhet med eksempelvis Hordvik (2015), søker jeg samtidig å belyse barnedrapsgivningen fra et psykiatrichistorisk perspektiv.

Utilregnelighetsbegrepet i straffeloven

For å forstå hva Straffelovkommisjonen av 1885 la i «halvt utilregnelig forfatning» i motivene for § 234, må vi se nærmere på utilregnelighetsbegrepet. Strafferettslig utilregnelighet var et omstridt tema da straffeloven av 1902 skulle utformes. I utarbeidelsen av 1902-loven sto det som Svein Atle Skålevåg betegner som «kampen om den norske tilregnelighetsretten», der Straffelovkommisjonen, ledet av juristen Bernhard Getz, arbeidet for å «avmedikalisere» tilregnelighetsbestemmelsen gjennom å utelate medisinske begreper som «sykdom» fra straffeloven (Skålevåg 2015:111f). Kommisjonen forsøkte på denne måten å begrense

legenes innflytelse i strafferettens vurdering av utilregnelighet, men legestanden var uenig. Politilegen Paul Winge argumenterte for at kriminalloven av 1842 allerede bygde på medisinske prinsipper, og han forsto «galne og afsindige» som synonyme til «sindssyge» (Skålevåg 2015:112). Legeforeningen etablerte en egen komite som skulle utarbeide innspill til Straffelovkommisjonen, og deres innspill ble til slutt hørt. Utilregnelighetsparagrafen i straffeloven av 1902 ble ifølge Skålevåg «et kompromiss som forente to motstridende syn: det biologiske og det metafysiske» (2015:115). Straffelovens § 44, som ble stående fram til straffelovsreformen på 1920-tallet, lød:

En Handling er ikke strafbar, naar den handlende ved dens Foretagelse var sindssyg, bevidstløs eller iøvrigt utilregnelig paa Grund af mangelfuld Udvikling af Sjælsevernerne eller Svækkelse eller sygelig Forstyrrelse af disse eller formedelst Tvang eller overhængede Fare (Straffeloven av 1902:§ 44).

Det Skålevåg betegner som et metafysisk syn på utilregnelighet, var knyttet til sjelsevnerne, mens sinnssykdom og bevisstløshet ble forstått som mer åpenbare biologiske størrelser (2015:115).⁷ Det metafysiske prinsippet dreide seg om gjerningspersonens forståelse av handlingen, mens det etter det biologiske prinsippet var tilstrekkelig å konstatere sinnssykdom eller bevisstløshet. Winge fikk viljen sin i kampen om tilregnelighetsretten, der § 44 tydelig etablerte at kriminelle handlinger ikke var straffbare hvis de ble utført av mennesker som led av sinnssykdom.

I 1922 ble det oppnevnt en ny komité til å revidere straffeloven av 1902. Tre av de ni medlemmene i komiteen var leger: Ingeborg Aas, Tove Mohr og Ragnar Vogt. Her ble § 44 revidert, og det biologiske prinsippet ble rådende. Kun de medisinske tilstandene sinnssykdom og bevisstløshet ble nå stående som grunnlag for straffrihet (Skålevåg 2015:122). De vage sjelsevnekriteriene og andre såkalte sjelelige forstyrrelser ble etter revisjonen knyttet til § 56 om straffnedsettelse og til ulike former for sikringsmidler i straffeloven § 39. BARNEDRAPSPARAGRAFEN § 234 forble uforandret.

BARNEDRAPSPARAGRAFEN

Getz og resten av 1885-kommisjonen ønsket som nevnt å avmedikalisere straffelovgivningene, men dette er ikke åpenbart i motivene for barnedrapbestemmelsen § 234. I forarbeidene til straffeloven av 1902 beskrev Getz psykiske tilstander som kunne begrunne bruk av lavere strafferammer i barnedrapssaker:

Paa den anden Side ligger en betydelig Formildelse i, at Udkastet gir Adgang til at gaa ned til 1 Aars Fængsel. Hvis man tilfulde vil lade komme til sin Ret den Tilstand af fysisk og psykisk Forstyrrelse og Depression, hvori en besvangret Kvinde, der af Skam undlader at aabenbare sin Tilstand, i Fødselsøjeblikket kan befinde sig, antages det, at der er Grund til at aabne Adgang til en saa lav Straf (SKM 1896:215f).

Getz tok her utgangspunkt i den fødende kvinnens fysiske og psykiske tilstand og framhevet i tillegg depresjon, som også i hans samtid ble forstått som en sinnslidelse og et medisinsk begrep. Dette er et godt eksempel på hvordan 1880- og 1890-årenes kriminalvitenskap i økende grad ble påvirket av psykiatriens perspektiver, og dette inngår i den utviklingen som Hilde Dahl har definert som et interessefellesskap mellom jus og medisin (2018:67). Samtidig som det tilsynelatende ligger en biologisk begrunnelse her, kan det hevdes at Getz'

begrunnelse også bærer preg av den mer metafysiske forståelsen vi ser i utilregnelighetsparagrafen fra 1902. Getz skrev videre:

Sker dette under Omstændigheder, der letter en Fordølgelse, vil under den feberagtige, halvt utilregnelige Forfatning, hvori Fødselen hensætter, let den fristende Leilighed til, som det synes, med et Greb at fjerne hele den trykkende Byrde skabe Forbrydelsen (SKM 1896:216).

Også her bærer begrunnelsen preg av et medisinsk språk, samtidig som det er vagt og uforpliktende. «Feberaktig» og «halvt utilregnelig» spiller på medisinske begreper, men kommuniserer samtidig at det ikke gjelder sinnssykdom eller bevisstløshet slik legene forsto disse. Det er heller ikke snakk om straffrihet, slik sinnssykdom medførte. De lite konkrete formuleringene Getz brukte her, viser at legestanden sannsynligvis ikke var aktivt involvert i lovforarbeidet til denne paragrafen. Disse formuleringene kan heller sees på som uttrykk for kulturelle forestillinger om kvinner og fødsler. Lignende forestillinger formidles også i psykiateren Johan S. Widerøes bok om fødselspsykosener fra samme tid: «At Kvinden den første Tid efterat have givet et nyt Individ Livet er mindre modstandsdygtig ogsaa i psykisk Henseende, skulde a priori ikke være andet, end man kunde vente» (1902:5).

I motivene skisseres det et emosjonelt grunnlag for barnedrap som ville ha vært relevant for rettspraksis, og som også kan forstås som metafysisk:

(...) Grunden til Straffeformildelsen ingenlunde alene ligger i den ved Fødselsakten fremkaldte Tilstand, men ogsaa bør kunne søges i Kvindens Frygt for Opdagelse og den dermed forbundne Skam, en Frygt, som vil kunne beherske hende ogsaa længere Tid efter, saalænge Fødselen har kunnet holdes hemmelig (SKM 1896:217).

Getz' bruk av begreper som skam og frykt er interessant her fordi det beskrives som en tilstand som «vil kunne beherske hende» (den ugifte kvinnen). Her veves sosialt betingende følelser som skam og frykt inn som beskrivelser av en tilstand som kan forstås som en metafysisk gråson-utregnelighet hos den ugifte kvinnen. Kravet om at frykten måtte være stor og overveldende, tydeliggjøres videre i motivene:

Naar f.Ex. en Pige, hvis Tilstand er Hvermand bekjendt, og som staar i Begreb med at ægte Barnets Fader, nedkommer nogle Dage før Vielsen og saa dræber Barnet, vil det ofte kunne være umuligt at paapege noget Formildende, som ikke maatte kunne anføres til Fordel for enhver Fødende (SKM 1896:215).

Dette illustrerer at skam knyttet til barn født utenfor ekteskap ikke var nok, men fars manglende tilstedeværelse og dermed mors frykt for manglende forsørgelse måtte også være gjeldende som formildende omstendighet. Tony Ward mener den engelske barnedrapsløven etablerer rom for «et individ som verken er sinnssyk eller slem, men 'trist'» (1999:176, min oversettelse) og overveldet av stress, et rom som gjør seg gjeldende både innenfor rettslig doktrine og straffnedsettelse. Dette stemmer godt med motivene for § 234 i 1902-loven, der skam og frykt framheves.

Tredje ledd i § 234 etablerte en mulighet for straffrihet ved forsøk på barnedrap så lenge barnet ikke var påført noen skader. Dette begrunnes med at barnedrap som forbrytelse sjelden lot seg påvirke av strenge straffer, og derfor kunne samfunnet kaste «Glemselens Slør (...) over et enkelt Øiebliks Forvildelse» (SKM 1896:218). På denne måten fikk den ugifte mor mulighet til å gjenetablere en respektabel moderlighet gjennom «en dobbelt nidkjær

fremtidig Opfyldelse af de moderlige Plikter» (SKM 1896:218). Mødrene ble gitt muligheten til forbedring i frihet. Dette er interessant sett i lys av Nilsson og Erikssons forskning (2020), der de hevder at kvinners barnedrap som lovbrudd ikke nødvendigvis utfordret samfunnets kjønnsnormer. Reproduksjon og spedbarn var kvinnens domene, samtidig som det ble antatt at kvinner begikk drap på mindre voldsomme måter enn menn (2020:104). Selv om barnedrap i lovverket ble knyttet til kvinners sosiale sfære, ble det uansett forbundet med en sosialt upassende kvinnelighet, som først og fremst skulle kjennetegnes av moderlighet og omsorg.

De lave strafferammene og straffriheten ved forsøk på barnedrap var i tråd med den generelle strafferettslige utviklingen i Europa fra slutten av 1800-tallet og framover, der individualprevensjon i form av uskadeliggjøring og rehabilitering i økende grad ble vektlagt (Hauge 1996:221ff). Ugifte kvinner som drepte sine barn, fikk korte fengselsstraffer eller betinget straff, slik at de kunne reintegreres i samfunnet.

Barnedrapssaker i Høyesterett

Norsk Retstidende refererer fra seks saker der kvinner dømt etter straffeloven § 234 anket til Høyesterett i årene etter 1905 og fram til bestemmelsen ble endret i 1981, slik at alle sakene dreide seg om mødres drap av barn født utenfor ekteskap. Disse sakene utgjør ikke nødvendigvis det samlede antallet barnedrapssaker i perioden.⁸ Allikevel kan de seks sakene gi et innblikk i den prinsipielle praktiseringen av loven og hvorvidt utilregnelighetsaspektet var framtrедende i Høyesteretts behandling av ankesakene.

Den første barnedrapssaken etter 1905 som omtales, gjaldt Olla, som var mistenkt for «forbrydelse mod straffelovens §234 eller forseelse mod §341» i 1910 (Rt. 1910:351).⁹ Straffelovens § 341 omhandlet overtredelser av reglene knyttet til begravelser eller behandling av lik: «Med Bøder eller med Fængsel indtil 6 Maaneder straffes den, som retsstridig eller hemmelig enten tilintetgjør Liget af nogen død eller dødfødt eller bringer det tilside, saaledes at det unddrages fra betimelig Undersøgelse.» Olla skal ha erklært seg skyldig i overtredelse av § 341 og innrømte dermed å på et eller annet vis ha gjemt den nyfødte, men nektet for å ha drept barnet. Siktelsen knyttet til § 234 ble frafalt på grunn av bevisets stilling, og hun ble kun dømt etter § 341 i forhørsretten. Dommen fra forhørsretten ble senere opphevet etter anke fra Statsadvokaten på grunn av ufullstendig forklaring og uforbeholden tilståelse fra Olla (Rt. 1910:352). Olla ble undersøkt av sakkyndige for å etablere hvor langt svangerskapet hadde kommet, og når fødselen fant sted. Denne saken gir oss noe innsikt i vurderinger av bevisbyrde, som var sterkt knyttet til det rettsmedisinske feltet i slike saker, men den nevner ikke tilregnelighet.

I deres studier av kanadisk og engelsk lovgivning viser Kramar og Watson at barnedrap ble sett på som et halvveis lovbrudd, siden kvinnenes sosiale situasjoner fikk stor betydning som formildende omstendigheter – omstendigheter som svekket kvinnenes individuelle ansvar på handlingstidspunktet (2008:239). Dette synes å gjøre seg gjeldende i to ankesaker fra 1930-tallet, som gjelder de dømte kvinnene Anna og Ellen. Annas ankesak fra Høyesterett er omtalt i *Norsk Retstidende* 1930. Anna var dømt til ett års fengsel av herredsretten for å ha kvalt sitt nyfødte barn født utenfor ekteskap med et strømpebånd og gravd det ned under en «sjaabygning» (skur) (Rt. 1930:542). Hun fikk lovens laveste ubetingede straff på grunn av ung alder, tilståelse og god vandel i tillegg til at hun i ettertid hadde giftet seg og fått enda et barn. Det redegjøres også for hennes sinnstilstand: «Tiltalte har paa forespørsel erkjent at hun var ved full bevissthet i gjerningsøieblikket, og det ansees godtgjort at handlingen ble utført forsetlig» (Rt. 1930:542). Eventuell nedsatt bevissthet var i denne sammenhengen ikke

avgjørende for den lave straffeutmålingen, og det er interessant at sosiale forhold ble framhevet i større grad enn svekket tilregnelighet.

I ankesaken ble Annas livssituasjon vektlagt da Høyesterett under dissens vedtok å gjøre fengselsstraffen betinget. Som nevnt hadde hun giftet seg og fått barn i etterkant av forbrytelsen og var på anketidspunktet eneforsørger for familien på grunn av mannens dårlige helse. I tillegg ga hun «inntrykk av at hun dypt angreir sin forbrydelse og hennes strev og kamp for nu at pleie og opholde mann og barn uten at falle samfundet til byrde forekommer mig saa prisverdig» (Rt. 1930:541). Dommerne var som nevnt ikke enige, og det at hun allerede hadde et barn utenfor ekteskap da hun begikk forbrytelsen, var blant de sentrale argumentene mot betinget straff. Et annet argument mot betinget straff var knyttet til omstendigheten rundt hennes andre svangerskap: «Hun blev nemlig, anfører hun, i 1926 besvangret under et kortere opphold i Hammerfest, men kjente ikke vedkommende hun hadde samleie med. Dette tyder dog paa adskillig lettsindighet» (Rt. 1930:542). Dette illustrerer hvordan moralske forestillinger knyttet til kvinners seksualitet og seksualnormer kunne påvirke vurderinger av kvinners lovbrudd. Allikevel var det andre sosiale normer som talte mer for Annas del. Hennes livsførsel på anketidspunktet ble av dommerne forstått som respektabel og ansvarlig, der hennes arbeidsomhet og omsorg for familien ble forstått som tungtveiende begrunnelser for betinget straff. Anna hadde etter forbrytelsen gjenetablert en kvinnelighet som retten forsto som sosialt respektabel.

Annas høyesterettssak fra 1930 fikk betydning for rettspraksis i flere barnedrapssaker. I 1936 anket Ellen sin sak til Høyesterett etter å ha blitt dømt til ett års ubetinget fengsel for barnedrap i lagmannsretten. Ellen hadde født i et sommerfjøs og latt barnet bli liggende alene uten stell i aprilkulden (Rt. 1936:527). I sin ankeerklæring skrev hun:

Jeg mener at straffen burde vært gjort betinget, idet jeg henviser til Rt. 1930 side 540 flg. Det faktiske forhold i dommen av 1930 var av en langt mer graverende karakter enn i min sak. Jeg fastholder at jeg ikke har villet barnets død, men min undlatelse av at hjelpe barnet efter fødselen skyldes den deprimerte tilstand hvori jeg befant mig og det psykiske press som jeg hadde vært utsatt for i tiden forut (Rt. 1936:525).¹⁰

Da lagmannsretten dømte henne til lovens minimumsstraff, ble sosiale forhold vektlagt. Hun var ugift og i tjeneste langt unna sitt hjemsted og hadde ikke «underrettet sine husbondfolk om sin tilstand» (Rt. 1936:527). Hun hadde i likhet med Anna tilstått forbrytelsen og var tidligere ustraffet. I motsetning til Anna la Ellen vekt på sin sinnstilstand under og rett etter svangerskapet da hun anket. Førstevoterende dommer støttet Ellens anke: «Jeg legger særlig vekt paa hvad der er anført i ankeerklæringen om domfeltes vanskelige stilling og at hennes motstandsevne var sterkt nedsatt under fødselen» (Rt. 1936:526). Overlegen som behandlet Ellen i forbindelse med den rettslige forundersøkelsen, opplyste at hun hadde hatt stort blodtap, og var fortsatt svekket av dette tre uker etter fødselen. En av dommerne som ønsket anken forkastet, mente at lagmannsrettens straffeutmåling tok tilstrekkelig hensyn til de formildende omstendighetene, men Ellens dom ble allikevel gjort betinget.

I Annas og Ellens ankesaker ser vi at deres sosiale situasjon fikk betydning for dommernes avgjørelser, men ikke nødvendigvis slik Kramar og Watson mener å se i britisk og kanadisk rettspraksis. I Annas tilfelle virket hennes livssituasjon på anketidspunktet, der hun var eneforsørger for mann og barn, å ha hatt større betydning enn vanskelige omstendigheter knyttet til svangerskap og fødsel. I så måte kan betinget straff i Annas sak forstås som en pragmatisk sosioøkonomisk avgjørelse, siden hun ganske enkelt var en mer nyttig samfunnsborger når hun fikk sone straffen utenfor fengselet. Ellens ankesak bærer i større grad

preg av det Ward kaller en lekfolks teori om særlig den ugifte kvinnens mentale tilstand under fødselen (1999:165–6). Både Ellen selv og dommerne vektla psykisk press og svekket motstandsevne under svangerskap og fødsel som begrunnelse for betinget straff. Samtidig kan ikke forståelsen av Ellens halvveis utilregnelighet hevdes å være et uttrykk for utpreget medikalisering, siden referatet tydelig etablerer at hun tilsto drapet og hevdet ikke å ha vært sinnssyk. Men det kan sees i lys av de metafysiske forestillingene om skam, depresjon og frykt som formidles i forarbeidene til § 234. Ellens deprimerte tilstand kan forstås innenfor kategorien «verken sinnssyk eller slem, men 'trist'», en kategori som ble forstått som rimelig av legene og juristene, i tråd med kulturelle forestillinger om barnedrap ifølge Ward (1999:176).

I vurderingen av Ellens sak ble det henvist til en annen barnedrapssak fra 1935. Ingeborg hadde blitt idømt et års ubetinget fengsel for barnedrap og anket saken for å få betinget straff, slik som Anna fikk i 1930 (Rt. 1935:825). I motsetning til Anna og Ellen nådde ikke Ingeborg fram med anken. De sosiale omstendighetene var annerledes i Ingeborgs sak, da hun var 41 år, gift og hadde barn både i og utenfor ekteskapet da hun begikk drapet, noe som ble forstått som skjerpene. Drapet framstilles også som mer brutalt, da barnet antageligvis døde «ved sammenpressing av barnets hode og/eller overrivning av halvvirvelsøylen og halsmargen» (Rt. 1935:826). Allikevel hadde Ingeborg i lagmannsretten fått lovens laveste fengselsstraff fordi hun hadde god vandel og ektemannen hadde reist til Amerika uten å ta kontakt på flere år, noe som satte henne og barna i en vanskelig økonomisk situasjon. Ingeborg vektla tilsynelatende ikke sin sinnstilstand i anken, men argumenterte med at hennes fem barn ville få det vanskelig hvis hun måtte sone i fengsel. Allikevel ble Ingeborgs anke forkastet fordi dommerne mente at lagmannsretten hadde tatt tilstrekkelig hensyn til formildende omstendigheter.

I Ingeborgs tilfelle var ikke hennes sosioøkonomiske situasjon nok. Ifølge Kramar og Watsons studier av den kanadiske barnedrapssloven ble kvinnen som drepte sitt barn født utenfor ekteskap på impuls, ofte forstått som *både* irrasjonell og sømmelig, nærmest «moralsk ren» fordi barnedrapet var et forsøk på å etterleve samfunnets moralske kjønnsnormer (2008:239). I Ingeborgs tilfelle ble muligens drapet forstått som moralsk urent i større grad enn hos Anna og senere Ellen fordi hun både var gift og hadde barn i og utenfor ekteskap, og sosioøkonomiske hensyn ble ikke videre problematisert i ankesaken. Hun var også eldre enn Anna og Ellen, som begge var i 20-årene. Forestillinger om respektabel kvinnelighet samt formildende omstendigheter grunnet følelsesmessige og sosiale belastninger som ble trukket fram hos Anna og Ellen, kom ikke Ingeborg til gode.

I *Norsk Retstidende* finner vi også to barnedrapssaker fra 1940-årene. Ruths sak kom for Høyesterett i 1943. Hun ble idømt ett års betinget fengsel i lagmannsretten, mens påtalemyndigheten anket dommen fordi de mente den var for mild (Rt. 1943:694). De så ingen grunn til at dommen skulle være betinget, og mente det var tatt for mye hensyn til formildende omstendigheter da hun fikk lovens laveste fengselsstraff. Lagmannsretten mente at Ruths unge alder og sosiale situasjon var formildende nok til å gi henne betinget straff: «De tar herved i betraktning den ulykkelige og forladte stilling, hvori tiltalte og barnet befant seg, idet den mann hun mente hadde besvangret henne, hadde vist seg å være forlovet og dessuten hadde forladt landet (...)» (Rt. 1943:695). Påtalemyndighetene vant fram i Høyesterett, og Ruth ble dømt til ubetinget fengsel.

Ruths sak skiller seg fra Anna og Ellens saker på flere områder. Ruth hadde ikke omsorgsansvar for barn og familie da hun ble dømt, og drapshandlingen framstilles som «forsettlig, med bevissthet om at barnet levet og at den sannsynlige følge av hennes handlemåte vilde bli barnets død» (Rt. 1943:695). Verken sosiale forhold eller sinnstilstand ble trukket fram som

formildende aspekter i saken slik den presenteres i *Norsk Retstidende*. Samtidig er det verdt å nevne at barnefaren var en tysk soldat på Østfronten. Hvorvidt dette spilte inn i påtalemyndighetenes avgjørelse om å anke, vil forbli uvisst, men det er allikevel bemerkelsesverdig at en nazifisert Høyesterett i 1943 valgte å gi Ruth ubetinget straff. Høyesterett som legitim statsmakt ble oppløst i desember i 1940, og Den kommissariske høyesterett ble opprettet av okkupasjonsmyndighetene i 1941. Flere av høyesterettsdommerne som skulle avgjøre Ruths sak, var aktive NS-medlemmer (Sandmo 2005:300ff).¹¹ Det er derfor ikke utenkelig at dommere som aktivt støttet nazismen, kan ha ønsket å fengsle kvinner som drepte tysk-ættede barn, fordi barnet var regnet som særlig «rasemessig verdifullt», ifølge nazistenes idé om «Lebensborn».¹² Samtidig var skjerpelse av rettspraksis et generelt mønster i straffesaker som kom for Den kommissariske høyesterett i krigsårene, med stadig forhøyede fengselsstraffer og bøter, så dette var ikke unikt for Ruths sak (Sandmo 2005:318). I 1942 ble det utstedt et midlertidig straffelovstillegg i regi av justisminister Sverre Riisnæs (NS), der en rekke strafferammer ble forhøyet. Tilleggslovene åpnet for bruk av dødsstraff og langvarige fengselsstraffer. Kvinner som ble tiltalt for barnedrap etter § 234, kunne dømmes til fengsel på livstid (Fritt folk 1942:1,6). Om livstidsdom noen gang ble brukt i barnedrapssaker under krigen, er uvisst, men lite sannsynlig. Eventuelle livstidsdommer for barnedrap ville uansett ha blitt omgjort etter krigens slutt. NS' straffelovstillegg representerte et ideologisk brudd i strafferetten slik den var både før og etter krigen.

Den siste og nyeste barnedrapssaken referert i *Norsk Retstidende* kom opp for Høyesterett i 1949. Jorunn var dømt til ett års fengsel i lagmannsretten og anket saken i håp om å få betinget straff (Rt. 1949:807). Høyesterett stemte for dette og la vekt på vanskelige sosiale forhold. Hun var bare 19 år da forbrytelsen skjedde, hun hadde ikke en mann eller familie å støtte seg til, og barnefaren var tidligere straffet og «noe drikkfeldig». Jorunns sinnstilstand nevnes flere ganger: «Hun var isolert og i en fortvilet stilling, (...) omstendighetene ved forbrytelsen tyder på at domfeltes bevissthet har vært sterkt innsnevret i gjerningsøyeblikket» (Rt. 1949:807). Saken hennes ble håndtert i tråd med rettspraksisen fra før krigen, og også her ble Annas sak fra 1930 brukt som rettskilde. Jorunns sak er kanskje det tydeligste eksemplet på hvordan kvinnes individuelle ansvar ble nedtonet grunnet deres sosioøkonomiske situasjon. Her ble også barnefarens kriminalitet og «drikkfeldighet» trukket fram for å vise at hans atferd bidro til Jorunns fortvilede situasjon. Selv om det ikke står eksplisitt i referatet, avspeiler det antagelig en implisitt forståelse av at barnefaren også var skyldig i saken (se også Kramar og Watson 2008:239).

I barnedrapssakene som ble presentert i *Norsk Retstidende*, framstår det som at rettspsykiatere ikke var involvert i sakene til de seks kvinnene. Særlig i Jorunns sak fra 1949 ser det ut som at forståelsen av «innsnevret bevissthet» først og fremst var preget av kulturelle og til dels metafysiske forestillinger om hva tristhet og fortvilelse gjorde med ugifte kvinner under og etter en fødsel, slik Ward (1999) poengterer. Eventuelle rettspsykiatriske sakkynndige nevnes ikke, da de først og fremst ble involvert i tilfellene der det var mistanke om sinnssykdom og faktisk utilregnelighet.

En barnedrapssak der vi vet at rettspsykiatere var involvert, ble anket til Høyesterett i 1936. Denne saken gjaldt en ugift mann som ble dømt for å ha drept sitt nyfødte barn sammen med barnets mor. Kristian var kortvokst (i originalteksten beskrevet som «dverg») og anket straffen fordi han mente den var for streng. Barnemorens dom ble det ikke redegjort for, men Kristian var tiltalt etter den ordinære drapsparagraf 233, siden § 234 med lavere strafferammer kun gjaldt mødres drap av barn født utenfor ekteskap. Han ble dømt til åtte års fengsel i lagmannsretten i 1935. Høyesteretts kjæremålsutvalg forkastet Kristians anke fordi de mente at lagmannsretten hadde tatt hensyn til formildende omstendigheter,

deriblant hans «vanførhet» og «sjelelige defekter» (Rt. 1936:621). Han ble ikke erklært sinnssyk, og de sakkyndige mente at han ikke kvalifiserte til sjelsevnekrteriene.

I referatet fra lagmannsretten formidles det også en viss medlidenhet for Kristian: « (...) man ser en vesentlig og avgjørende formildende omstendighet i en naturlig frykt hos tiltalte for at det barn som blev frukten av hans lettsindige forhold til piken, kunde bli rammet av den samme legemlige mangel som han selv» (Rt. 1936:622). Selv om anken ble forkastet av Høyesterett, anbefalte de straffenedsettelse ved benådning fordi saken var såpass uvanlig at «lovens almindelige strafferammer virker for haardt» (Rt. 1936:621). Denne saken viser at juristene tok hensyn til den fortvilelsen Kristian uttrykte, men med særlig vekt på hans frykt for et barn med potensielle funksjonsvariasjoner (Rt. 1936:621).

Legene og barnedrapsparagrafen

Leger var involvert i utformingen av utilregnelighetsbestemmelsene i både 1902-straffeloven og senere i straffelovsrevisjonen på 1920-tallet, men de var sannsynligvis ikke direkte involvert i utformingen av § 234. Allikevel ser vi at juristene tok i bruk medisinerens språk og gjorde begrepene til sine egne. Straffelovkommisjonen av 1922 sørget for at utilregnelighetsparagrafen § 44 i straffeloven ble en rent medisinsk paragraf, uten metafysiske forståelser av utilregnelighet, men lot likevel § 234 stå uendret. Antageligvis så de på barnedrap som et noe marginalt problem sammenlignet med ulovlig fosterfordrivelse.¹³ Jeg har ikke funnet inngående medisinske diskusjoner om utilregnelighetsaspektet i § 234 med unntak av Leo Eitingers artikkel fra 1969. Det er derfor nærliggende å tro at paragrafen ikke skapte en større debatt innenfor det medisinske feltet.

Straffelovkommisjonen av 1922 endret ikke § 234 på 1920-tallet, men gjorde betydelige endringer i bestemmelsene knyttet til vilkår for nedsettelse av straff, noe Vogt (1935) redegjorde for i sin bok om psykiatri. Utilregnelighetsbestemmelsen ble gjort til en rent medisinsk paragraf, der bevisstløshet eller sinnssykdom var vilkårene for straffrihet.

Straffeloven § 56b om «sterk nedsettelse av bevisstheten som ikke er en følge av selvskyldt rus» var i større grad medisinsk fundert enn begrunnelsene for barnedrapsparagrafen, særlig etter revisjonen på 1920-tallet. Vogt brukte barnedrap som eksempel på hvordan regelen om straffnedsettelse kunne fungere: «En kvinne, som ved nedsatt bevissthet dreper sitt barn 1 ½ dag etter fødselen vilde – som skyldig i drap – ha vært hjemfallen til minst 6 års straff, om man ikke hadde hatt denne regel om forminsket tilregnelighet ved 'sterk nedsettelse av bevisstheten'» (1935:239).¹⁴ Gjennom § 56 kunne reelle post partum-sinnslidelser i større grad bli tatt hensyn til i tilfeller der en mor drepte sitt barn etter 24 timer etter fødselen. I tilfeller der moren ble antatt å være bevisstløs eller sinnssyk, ville hun etter en sakkyndig vurdering ha blitt regnet som straffri ifølge straffeloven § 44, i likhet med andre utilregnelige lovbrøtere.

Det finnes eksempler på leger som formidlet usikkerhet knyttet til hvorvidt de fysiske påkjenningene ved en fødsel alene kunne forklare eventuell svekket bevissthet i barnedrapssaker. Rettspsykiater Langfeldt diskuterte dette i sin lærebok i rettspsykiatri:

Hyppigere melder seg spørsmålet om *barnedrap etter fødsel* er utført i en tilstand av bevisstløshet. En viss endring av bevissthetstilstanden inntreffer vel ved de fleste fødsler – på grunn av utmattelse og blodtap, smerter og psykisk påkjenning. Men den innsnevring av bevisstheten som herav kan bli resultatet (...), leder erfaringsmessig sjelden til drap av barnet. Den psykiske tilstand hvori den *ugifte* mor befinner seg i like etter fødselen har imidlertid vår straffelov tatt hensyn til. Drap straffes ifølge straffelovens §233 med minst 6 års fengsel, mens morens drap av

uekte barn – (et uttrykk som snarest burde forandres!) under et døgn etter fødselen straffes fra 1 til 8 år, således at straffen ved særlig formildende omstendigheter, selv om det ikke har vært noen abnorm innsnevring av bevisstheten, kan settes så lavt som til 1 år (1947:84f).

Det er her interessant å se at også Langfeldt poengterte at det var den *ugifte* morens mentale tilstand under og etter fødselen straffeloven tok hensyn til. Her formidlet han en slags aksept av den metafysiske og sosialt funderte halvveis utilregneligheten som kom til uttrykk i 1902-loven § 234, samtidig som han skjelner mellom den ugifte morens tilstand og abnorm innsnevring av bevisstheten. Langfeldt var blant datidens mest anerkjente rettspsykiatere og hadde i så måte sterk tilknytning til både medisinsk og juridisk kunnskap. Samtidig kan det hevdes at forståelsen av den ugifte morens halvveis utilregnelighet først og fremst var fundert på en slags «sunn fornuft» – om nettopp den ugifte morens skam og fortvilelse. Dette kan sees i lys av Wards forståelse av den engelske barnedrapsløven, som han mener etablerte en ny måte å forstå den tiltalte kvinnen på, nemlig som trist (1999:176). Samtidig formidlet Langfeldt et behov for å konkretisere kriteriene for nedsatt bevissthet i barnedrapssaker som § 234 ikke omfattet:

I Den rettsmedisinske kommisjons beretning for 1936 er det derfor uttrykkelig presisert at det er en *ekstraordinær* nedsettelse av bevisstheten som må bevises (...). Den sakkyndige må derfor, for å konkludere med at det har foreligget bevisstløshet, ha tilrettelagt for det første at observanden har vært svangerskapsforgiftet eller at hun har en psykisk abnorm konstitusjon som er disponert for demringstilstander, og dernest at observandens psykiske tilstand på tiden for barnedrapet etter vitneprov og egen skildring gir positive holdepunkter for bevisstløshet (1947:85).

Den rettsmedisinske kommisjons presisering av nedsatt bevissthet var sannsynligvis knyttet til barnedrap begått etter 24 timer etter fødselen, slik Vogt beskrev i sammenheng med § 56b. De krevde større medisinsk bevisbyrde knyttet til barnedrap som § 234 ikke omfattet; den metafysiske halvveis utilregneligheten framkalt av skam og fortvilelse, var da ikke gjeldende. Enda tydeligere blir kravet om medisinske sykdomstilstander i rettsmedisiner Francis Harbitz' lærebok i rettsmedisin:

Ved en barnefødsel i døl[g]smål vil man ofte få den forklaring av moren at hun under eller like etter fødselen besvimte eller ble bevisstløs, og at hun intet husker av hva som foregikk, (...). I mange, kanskje de fleste av disse tilfelle er denne forklaringen løgnaktig (...). Kan det bringes på det rene eller gjøres sannsynlig (ved fortsatt nøyaktig undersøkelse og observasjon – også psykiatrisk – i noen tid etter fødselen) at moren virkelig har lidd av en nyresykdom eller har hatt kramper eller frembudt andre symptomer på en alvorligere sykkelig tilstand, må det medgis at hun kan ha født bevisstløs (1950:426f).

Harbitz formidlet her mistillit til de tiltalte mødrenes forklaringer når han hevdet at de i de fleste tilfellene var løgnaktige, og han vektla i stor grad rene medisinske tilstander som mulige bevis for nedsatt bevissthet. Hvorvidt Harbitz her problematiserer § 234 spesifikt, er usikkert, men det illustrerer at den metafysiske gråsone-utilregneligheten knyttet til skam, fortvilelse og frykt som dannet grunnlaget for strafferammene i § 234, sannsynligvis ikke ble forstått som medisinsk av Harbitz.

Hvor mange av kvinnene som var tiltalt etter § 234, ble vurdert til å ha vært medisinsk utilregnelige? Det finnes ingen offentlig tilgjengelige oversikter over dette, men Eitinger (1969) la fram en rekke interessante tall. Med utgangspunkt i arkivene til Den rettsmedi-

sinske kommisjon fant han 78 kvinner som var observert for drap i årene 1900–1960, derav 45 kvinner tiltalt etter barnedrapsparagrafen. Hele 42 av de 45 kvinnene var ugift (Eitinger 1969:61). Kun én av disse kvinnene ble erklært sinnssyk etter en rettspsykiatrisk evaluering, mens fire skal ha vært bevisstløse. Totalt 18 av kvinnene fikk «negativ konklusjon» og var derfor vurdert til å ha vært bevisst i gjerningsøyeblikket, mens de resterende 19 skal ha hatt mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner (eksempelvis det vi i dag kaller kognitiv funksjonsnedsettelse) (Eitinger 1969:64). Av de 45 kvinnene var det altså én på grunn av sinnssykdom og fire på grunn av bevisstløshet som kvalifiserte til straffrihet etter § 44. Eitingers funn korresponderer med funn fra eksempelvis Irland, der forsvinnende få barnedrapstiltalte kvinner ble erklært sinnssyke i årene 1924–1949 (Brennan 2013:814–5).

Eitinger formidlet, i motsetning til Harbitz, ikke mistillit til kvinnenenes forklaringer. Eitinger mente at det ikke kunne utelukkes at en del av kvinnene fortrenget og benektet for seg selv og omgivelsene at de var gravide: «Benektningen av graviditeten blir helt dominerende og kan ses på som den psykologiske motsetning til fantomsvangerskap. Denne primitive forsvarsmekanismen viser seg også tydelig ved at infanticide mødre meget sjelden har forsøkt å få gjennomført abort under graviditeten» (1969:69). Eitinger mente altså at de kvinnene som ikke var psykotiske eller bevisstløse, allikevel ikke var bevisst på sin tilstand i bred forstand, og at det derfor var noe sannhet i deres påstand om at de ikke visste at de var gravide. Denne formen for mental svekkelse diskuteres hverken hos Ward (1999) eller Kramar og Watson (2008), og det er derfor vanskelig å vite om lignende perspektiver på barnedrap var en del av den britiske diskusjonen. Eitingers studie (1969) illustrerer sannsynligvis hvordan psykiatriens tilnærminger til barnedrap utviklet seg i tiårene etter andre verdenskrig.

Avslutning

Strafferetten ble mer sosialt orientert mot slutten av 1800-tallet, i tråd med den framvoksende sosialhjelpstatens idealer, der styrking av kvinner og barns stilling sto særlig sterkt. I forarbeidene til barnedrapsparagrafen i straffeloven av 1902 ser vi en straffelovkommisjon som søkte å etablere en juridisk forståelse av en halvveis utilregnelighet, forbeholdt den ugifte moren som drepte sitt nyfødte barn innen 24 timer etter fødselen. Denne halvveis utilregneligheten knyttet til fødselen, som besto av vage beskrivelser av den ugifte kvinnens psykiske og fysiske forstyrrelser, skam og depresjon, begrunnet den lave minstestrafen paragrafen åpnet for.

De forståelsene av den ugifte kvinnens tilstand som formidles både i forarbeidene til 1902-loven og sakene fra *Norsk Retstidende*, framstår som metafysiske i større grad enn biologiske og medisinske. Fortvilelse og skam kombinert med vanskelige sosioøkonomiske omstendigheter oppgis som årsakene til den impulsive handlingen barnedrap ble antatt å være. Til tross for at begrunnelsen for den lave straffen var knyttet til fødselen, var det en sosialt betinget fortvilelse, frykt og skam knyttet til barn født utenfor ekteskap som ble sett som avgjørende. Selv om straffelovkommisjonen her brukte medisinske begreper, framstår kulturelle forestillinger om kvinners mentale tilstand under fødselen som mer betydningsfulle, slik også Ward (1999) og Kramar og Watsons (2008) funn indikerer. Det er lite som tilsier at barnedrapsparagrafen representerte en medikalisering av dette lovbruddet, særlig i norsk sammenheng, der kvinnens status som ugift ble tillagt sentral betydning og forstått som årsaken til impulsdrapet. De ugifte kvinnenenes mentale tilstand og svekkelse under drapshandlingen ble ikke forstått som et medisinsk problem, men som et sosialt problem grunnet sosioøkonomiske vansker, og i ankesakene i Høyesterett ble sosiale forhold vektlagt og knyttet til svekkede sinnstilstander.

Det er lite som tilsier at legestanden viste stor interesse for straffbetingelsene til § 234, sannsynligvis fordi den halvveis utilregneligheten som skisseres i motivene, ikke knyttes til straffrihet. Langfeldt anerkjente den ugifte morens mentale tilstand som forstyrret, selv om den ikke kunne defineres som en «abnorm innsnevring av bevisstheten» (1947:84f). Det samme gjorde Eitinger på sitt vis. Vogt og Harbitz diskuterte ikke § 234 direkte, men knyttet barnedrap som fenomen til regler om straffnedsettelse. Vogt, Harbitz og Langfeldt formidlet hvor klart definerte de medisinske kriteriene for nedsatt bevissthet ved barnedrap faktisk var i saker § 234 ikke omfattet. Disse kriteriene illustrerer at utilregnelighetsaspektet ved § 234 ikke var fagmedisinsk fundert.

Den halvt utilregnelige tilstanden Straffelovkommisjonen tilla barnedrapstiltalte kvinner i motivene, framstår som et produkt av kulturelle forestillinger om fødsler, psykiske svekkelser og ugifte mødrene i en vanskelig sosial situasjon. Strafferammene kan i så måte sees på som et uttrykk for humanisme og medlidenhet, men da kun for mødre som drepte sine barn født utenfor ekteskap. Sosialhjelpstatens embetsverk var pragmatisk, slik vi særlig så i Annas ankesak, men også i de andre ankesakene der kvinnene fikk betinget dom. Unge arbeidsføre kvinner ble sett som mer nyttige ute i samfunnet enn i fengsel, der de kunne gjenetablere en respektabel kvinnelighet gjennom arbeid og ekteskap. Derimot ble ugifte kvinner som drepte sine barn senere enn 24 timer etter fødselen, og gifte kvinner som tok livet av sine barn født innenfor ekteskap, tiltalt etter den ordinære drapsparagrafen, uavhengig av eventuelle vanskelige sosiale forhold, skam og fortvilelse. Den pragmatiske humanismen var dermed ikke gjeldende for alle.

Noter

- 1 I lovteksten henvises det til § 233, som i denne sammenhengen vil omtales som den ordinære drapsparagrafen.
- 2 Straffeloven av 1902 trådte i kraft i 1905 og ble opphevet og erstattet med straffeloven av 2005 i 2015.
- 3 Straffeloven av 1902: § 234. Denne vil også omtales som barnedrapsparagrafen. Straffeloven § 244 dreide seg om mødres forsømmelse av nyfødte barn født utenfor ekteskap og skulle ikke straffes strengere enn brudd på § 234. Straffeloven § 245 omhandlet abort, der mor kunne straffes med inntil tre års fengsel, mens medvirkende til abort kunne få inntil seks års fengsel.
- 4 Barneloven av 1981 etablerte like regler for rettslige forhold mellom foreldre og barn uavhengig av foreldrenes sivilstatus.
- 5 Se også Kari Telstes avhandling (1999) for mer om barnedrap, utroskap og andre kjønnsesifikke lovbrudd. Jørn Øyrehagen Sunde (2005:260ff) diskuterer også den norske barnedrapslovgivningen.
- 6 I Danmarks straffelov av 1866 (§ 192) ble barnedrap straffet med to til tolv års straffarbeid. <http://www.krim.dk/undersider/historiske-regler/1866-straffelov.pdf>. (Lastet ned 09.08.2021.)
- 7 Sinnssykdom er en eldre betegnelse for alvorlig psykisk lidelse eller psykose.
- 8 Jeg har brukt «straffelovens § 234» som søkeord i Nasjonalbibliotekets samling av *Norsk Retstidende* for å kartlegge antallet. Det er mer enn seks treff på søkeordet, men da ikke i forbindelse med ankesaker.
- 9 I referatene er kvinnene oppgitt med fullt navn, men jeg bruker kun fornavn fordi etternavnene ikke tilfører artikkelen relevant informasjon.
- 10 Ellen viste her til Annas sak fra 1930.
- 11 Dommerne Vasbotten, Mohr og Helseth var alle NS-medlemmer. En legitim Høyesterett ble innsatt igjen etter krigens slutt i 1945. Se Sandmo (2005) og kapitlet «I andres sted» for mer om Høyesterett under andre verdenskrig.
- 12 For mer om Lebensborn, se Kåre Olsen (1998).
- 13 Kriminalstatistikken for 1920 viser at 53 kvinner ble straffet for barnedrap og fosterfordrivelse, derav fem av sakene gjaldt barnedrap. Året etter ble ti straffet, derav én for barnedrap og i 1922 ble ni straffet, derav syv for barnedrap.
- 14 Paragraf 234 var ikke gjeldende hvis moren drepte sitt barn født utenfor ekteskap mer enn 24 timer etter fødselen; da var den ordinære drapsparagrafen gjeldende.

Litteratur

- Andenæs, Johs. og Anders Bratholm 1990. *Spesiell strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brennan, Karen 2013. «A Fine Mixture of Pity and Justice:» The Criminal Justice Response to Infanticide in Ireland, 1922–1949», *Law and History Review* 31 (4): 793–841. <https://doi.org/10.1017/S0738248013000436>
- Dahl, Hilde 2018. *Institusjonaliseringen av farlighet, sinnssykdom og samfunnsvern i Norge*. Doktoravhandling, Institutt for historiske studier, NTNU.
- Eitinger, Leo 1969. «Infanticider observert judicielt i Norge 1900-1960», *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap* 57: 57–73.
- Gotaas, Anne-Marit 1980. «Barnefødsel i dølgsmål». I: Anne-Marit Gotaas, Brita Gulli, Kari Melby og Aina Schiøtz (red.): *Det kriminelle kjønn*. Oslo: Pax.
- Harbitz, Francis 1950. *Lærebok i rettsmedisin*. Oslo: A. W. Brøgger.
- Hauge, Ragnar 1996. *Straffens begrunnelser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hordvik, Sarah Sharif 2015. *Barnedrap og dølgsmålsfødsler i Norge, 1860–1915*. Masteroppgave, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.
- Kramar, Kirsten J. og William D. Watson 2008. «Canadian Infanticide Legislation, 1948 and 1955: Reflections on the Medicalization/Autopoiesis Debate», *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers canadiens de sociologie* 33 (2): 237–264. <https://doi.org/10.29173/cjs839>
- Langfeldt, Gabriel 1947. *Rettspsykiatri for jurister og leger*. Oslo: Aschehoug.
- Nilsson, Roddy og Marie Eriksson 2020. *Ilska, desperation och lömska försåt: våldsamma kvinnor i 1800-talets Sverige*. Lund: Nordic Academic Press.
- Olsen, Kåre 1998. *Krigens barn: de norske krigsbarna og deres mødre*. Oslo: Aschehoug.
- Sandmo, Erling 2005. *Siste ord: Høgsterett i norsk historie 1815–1965, bind 2: 1905–1965*. Oslo: Cappelen.
- Skålevåg, Svein Atle 2015. *Utilregnelighet*. Oslo: Pax.
- Sunde, Jørn Øyrehagen 2005. *Speculum legale: Rettsspegele*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Telste, Kari 1999. *Brutte løfter: En kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700 – 1900*. Doktoravhandling, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Vogt, Ragnar 1935. *Nogen hovedlinjer i medicinsk psykologi og psykiatri*. Kristiania: Steenske forlag.
- Ward, Tony 1999. «The sad subject of infanticide: law medicine and child murder, 1860-1938», *Social and Legal Studies* 8 (2): 163–180. <https://doi.org/10.1177/096466399900800201>
- Widerøe, Johan S. 1902. *Puerperale psykoser*. Kristiania: s.n.

Trykte kilder

- Fritt folk* 1942, 18. september. «Tillegg til straffelovgivningen under den pågående krig». *Norsk Retstidende* (årlig trykt utgave) for 1910; 1930; 1955: 1936; 1943; 1949. Oslo: Den norske advokatforening.
- Straffeloven av 1902: Boye, Thorvald og Arnet Olafsen 1903. *Almindelig borgerlig straffelov og Lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttræden af 22. mai 1902 : med henvisninger*. Kristiania: Grøndahl.
- Straffelovkommissionen av 1885, 1896: *Udkast til almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. 2: Motiver*. Kristiania: Det Steenske Bogtrykkeri.